

BRUDT ÆGTESKABSLØFTE

DEGNEN PEDER FISCHER BRUUN
I SØRBYMAGLE (1739—64).

Ved

Niels Stenfeldt.

Alle, der i vort Landsarkiv har studeret det 18de Aarhundredes Kulturhistorie, ved, at Emnet „Degne“ er et langt og interessant Kapitel for sig. Hvor man saa slaar ned i sit Studium af Sogne og læser Præste- og Provsteindberetninger til Biskoppen, støder man uvægerligt paa en Degn, der volder Besvær ved Drukkenskab eller Opsætsighed og meningsløs Kiv og Strid. Degnestillingen var ogsaa egnet til at give sin Mand en ejendommelig og isoleret Plads i Samfundet. — Bønderne, han boede iblandt, dannede en forskelsløs Masse, den ene var ikke mere end den anden; lige overfor Herskabet var de alle, Gaardmænd som Husmænd, kun lydige Tjenere, undertrykte Trælle, hvis Mening ingen spurgte om. Præsterne i Herredet var en Korporation, der støttede hverandre og var nødte til at tage Hensyn til hverandre. Provsten var ogsaa Præst, om end i Kraft af sin Stilling „primus inter pares“, den første blandt Ligemænd. Men der var kun een Degn, han havde ingen Kolleger der, og der var intet, der hed Degnekonvent. Han var i Regelen saa at sige kommen vanskabt til Verden; enten havde han været Herskabstjener og havde der lært at læse og skrive,

eller han var Student, men havde ikke studeret; den Smule Viden, han sad inde med, hævede ham i hans egne Øjne højt over de ganske ulærde Bønder, der ogsaa saa op til ham, saa han næsten kom til at mene, han var Præstens jævnbyrdige. Vilde han søge Selskab, kunde han ikke finde noget ligestillet: han blev ikke budt hos Præsten, som kaldte ham en „halv-studeret Røver“, han maatte ty til Bønderne, der hverken kunde læse eller skrive; de betragtede ham som et Aandens Lys. Alt det gjorde hans Position underlig usikker.

Her er en lille Historie om en Degn i Sørby-magle, Peder Fischer Bruun; han var et Pragteksempplar af Slagsen. Han var født i 1701 og blev Student i København 1723. I 1731 fik han Stillingen som Skoleholder i Allerslev. Hans Løn var for ringe til, at han kunde stifte Familie; det fik han først Raad til, da han mange Aar efter, i 1739, endelig avancerede til Degn i Sørbymagle. Der kom 6 Børn i Ægteskabet, og da hans Kone havde bragt dem til Verden, døde hun. Nu skulde han gerne have sig en ny Kone, og hun maatte helst have lidt til fælles Bedste. En saadan mente han at finde i en Enke, Marie Hvass', der var i Slægt med hans Formand og boede i København.

Formanden, Vesti Hvass, var ikke alene Student, men havde sin theologiske Attestats og var nu Præst i Skørpinge. I 1752 indledede Degnen, Sieur Bruun, altsaa Forhandlinger med den københavnske Enke, som havde 4 Børn, men ansaas for at være velhavende. De blev enige om Tingene; hun skulde komme ned til ham med sine pæne Møbler og sine 4 Børn; hun havde været paa Besøg i Degneboligen

og set paa Forholdene, saa det lod til, at de begge var fornøjede med Udsigten til Ægteskab. Med stort Besvær og betydelige Omkostninger arriverede Marie sal. Hvass', men det varede ikke længe, før det kærlige Forhold rev ud. Hun blev sendt retur med samt sine Mobilier og sine 4 Børn, hvad Grunden nu kan have været; det rimeligste er at formode, at det viste sig, at hendes Midler var ringere end antaget. I sin Skuffelse og retfærdige Harmen skrev hun til Biskoppen og vedlagde 2 Breve, Degnen havde sendt hende, de skulde bevise, hvor god Ret hun havde haft til at tro sig sikker paa Degnens Ægteskabsløfte; og det er disse Breve, der er Grundlaget for denne lille Artikel. Kærestebreve fra en svunden Tid er en sjælden Vare, de kommer kun frem, er kun bevarede, naar de som her skulde tjene som Bilag i en Retssag:

„Højædle og Højærværdige Hr. Biskop Hersleb.

Jeg fattige Enke forarsages underdanigst at andrage for Deres Højærværdighed, hvorleedes ieg er bleven begienet (begegnet) af Peder Fischer Bruun, Dein udi Sielland og boendes udi Sørbyemagle Efter at Hand ved Pints Dags tiider kom til mig her i Kiøbenhavn og forlangede mig til Sin ægte Hustru, da ieg efter god betænkende gav mit Samtycke dertil, og efter Hands forlangende (som Hands breve udviiser, som her efter følger en Copie af) en tiid derefter reyste ud til Ham med aldt det, ieg eyede, tillige med mine 4re Smaabørn, forat vi Strax skulle have bryllup efter Hands forhen gjorde løfter. Men da ieg havde været hos Ham en 14ten dages tiid, Kom der nogle Smaae Dispyter imellem os, som dog igien ved Velærværdige Hr. Jens Malthesøn Radier (Præsten) blev bilagt, og skede da i overværelse af

Hr. Radier som et beedet Jaord; men det varede ey lenge, føren Hand igien lod sig forlyde med, at Hand ej kunde forsørge mig og mine børn, og ieg da des-aarsag med mine Børn paa et fremed stæd var ge-raadet i Største Sorg og Elendighed og næsten Huus vild, dersom icke Velærværdige Hr. Radier havde forbarmet Sig over mig og seet mig og mine børn concerveret med natte leye. Saa ieg da over saa Slet en omgang af bemelte Peder Fischer Bruun og de mange Omkostninger og tillige mit gods, Som er bleven Spoleret, var aarsaget til at andrage det for Velærværdige og Høylærde Hr. Holger Olivarius (Herredsprovsten), som tillige med Hr. Radier gav mig dette Raad, at ieg skulde andrage omstændig-hederne for Deres Høyærværdighed, hvilket ieg her med i underdanigste ydmyghed har fordristet mig til, ombedendes Deres Høyærværdighed, at de af Særdeles godhed og medliidenhed over mig fattige Enke tillige med mine 4re Smaa børn vilde See mig hjulpen, at ieg ved Deres Høyærværdigheds assi-stangse maatte nyde fuldkommen erstattelse af be-melte Peder Fischer Bruun, i det at Hand betaler mig mine gjorde Omkostninger og det af mit gods, som er bleven Spoleret ved at flytte det fra og til byen igien. Forventende her i Deres Høyærværdigheds Assistangse i at see mig fattige Enke hiulpen, som ey har leylighed at koste noget derpaa, ieg lever da i haabet om Deres Høyærværdigheds godhed og forblivende i dybeste underdanighed

Høyædle og Høyærværdige

Kiøbenhavn d. 7.

Hr. Biskop Herslebs

Octobr. 1752.

underdanigste tienerinde

Marie Sl. (salig) Wasses" (Hvass's).

Saa følger Kopier af de 2 Breve:

„Copie af Deynens, Peder Fischer Bruuns 2de Breve.

„Dydædle og Dydziirede Madame,

Yndigste Veninde!

Af mit gandske hjerte tacker ieg Hende, min Elskværdigste, for hendes behagelige nærværelse hos mig, dernæst i liige maade for den mig hiemskickede gave med Hans Piil, som rigtignok blev mig behændiget (rigtigt nok blev mig overbragt), hvoraf kiendelig nok fremskinner en hiertens obrigtighed imod mig og mit huus af Hende, min Elskelige siæl, den ieg øndsker til døden at continuere (vedvare), der paa min Siide icke skal aflade eller manqvere, saalenge liivet hænger udi mig. Alt dette, som imellem os er blevet omtalet og forhandlet, tør kiæreste Siæl icke bære nogen ringeste tvil paa, at det io i alle maader og med aller snarest skal blive efterlevet, saa snart skee kand. Af kiæreste Siæls brev erfarer ieg, at beste Moder haver i Hendes fraværelse været hiemme hos hende, Hvor ved at Hun skal være Høylig fortørnet, at Hun uden Hendes Raadførelse skal være bortreyst til mig, men denne vind legger sig vel strax, naar den nu ved min skrivelse bliver aabenbaret, med betænckende, at Hun kommer i rolighed igien efter Sin udstandende Sorg, og Hun selv udkommer med for at forhandle den Sag.

Min aller kiæreste Siæl kand icke noksom betæncke, hvorledes at mit Hierte lenges efter Hendes nærværelse, og vilde ieg ønske, at vor bestandige Samling allerede var skeed, som dog faar at dvæle, til det kan lade sig giøre, og dend beskickede tiid komer fra den allerhøyeste; Om hendes Skiiftes foretagelse veed ieg nok, at der i nu (endnu) intet kunde

blive omtalt i den korte tiid, (siden) Hun hiemkom, dend ieg ved leylighed kand vel faae kundskab om, hvorledes at dermed bliver behandlet.

Min venlige hilsen beder ieg at velvilligst maatte aflæges til Hendes obrigtiste Veninde og min Vel-ynderske, Madame Ernst, hvornæst icke maae for-glæmes beste moder, som indlagde brev følger til, saa og til Jomfru Abelone, og andre Smaa fra mig og mine, som stedse forbliver

Dydædle og Dydziirede Madames
Sørbyemagle obrigtigste ven og tiener til døden
d. 5. Juli; 1752. P. F. Bruun."

Dydædle og Dydziirede Madame,
Høystelskende Siæl!

I hvor vel ieg med Posten haver relateret (fortalt, berettet), hierte Siæl efter begiering aldt, hvad da fandtes i frisk hukomelse, saa kand ieg icke nu, siden der stedes saa god leylighed imellem, at ieg io skal lade et par ord indløbe til min lille putte been for at annimere Sindet og faae det i nye tancker igien, dog alt sammen paa en kiærlig maade, thi ieg kand aldrig fuldsige Hende, hvor tit og hvormeget at min mindste daatter, Abigail Christine, icke alle-neste taler, men end ogsaa er i fuld længsel efter sin Mama og Spørger, om Hun intet Snart vil komme igien og Vognen med Hende. Kand nu et saa lidet et noer længes, da maa de Aldrende, der ere af større shiønsomhed og begrib, mere have Længsel efter at see og tale med sin egen udvalde Ven, men mand faar dog at lade alt saadan nogenleedes at hensmelte, thi Gud vil føye Samlingen for alle, og Hun kand icke troe, hvor stor had der kand være

paa sine stæder over vores forening, hvilket mand har ej nødvendig at ligge paa hierte, thi de kunde talet, da der var tiid der til, nu er saadant forgieves og unyttigt. Jeg venter vel brev i dag med posten fra min lille Siæl, hvorledes at Madame Børrhesens Ob-tog min dristige Skrivelse til hende, men siden der har icke været leylighed til Slagelse herfra for at recognoscere, om der var nogen Skrivelse til mig fra min yndigste, som ieg nu med denne mand af Kircherup Sogn kunde besvare igien, saa kand ieg dog ingenlunde lade forbigaae denne gode leylighed, i fald at kiære Siæl vilde behage at melde mig til igien, eller om hun havde noget bud til mig, at hun selv var excuseret (undskyldt) for at komme her ud nu, af aarsag, jeg endnu icke haver faaet den øverste stue i stand.

Og faaer ieg nu icke den Glæde denne gang at see min yndigste hos mig, saa venter ieg dog i det ringeste noget bud fra hende, enten skriftlig eller mundtlig, for at viide hendes tilstand.

Jeg er forvisset om, at min Syster Lycke, siiden hun er saa nær hos hende, ofte afleger sin besøgelse, som alteneres paa begge Siider.

Min hiertens helsen beder ieg at maatte aflegges til beste Mama, Madam Ernst, Jomfru Abelone og samtlige Smaae fra mine og mig, som stædse forbliver

Høyelskende Siæls obrigtigste

Sørbyemagle

Ven og tiener til døden

9. Julij 1752.

P. F. Bruun.“

Biskoppen sendte dette til Herredsprovsten Oli-varius, der tog den troløse Bejler for sig. Resultatet fremgaar af følgende:

„Degnen i Sørbye, Peder Fischer Bruun, Har ved min Mellem-Handling Skriftlig tilstaaet mig at betale til sin forlovede, Marie Wass'is, for hindis skadidelse 12 Rdl. Jeg paastoed vel 20 Rdl. Men i Henseende til Hans tilstand, der har 6 smaa, umyndige Børn og har disforuden 100 Slettedaler (en Slettedaler var paa 4 Mark, en Rigsdaler paa 6 Mark) Børnegods Inde, beklagede Hand sig Meget, som Jeg motte billige og tæncker, at hun i saa Maade skal blive fornøyet og takke Gud, at hun Slap. Vil hun saa, uden at Molestere deris Høyærværdighed, skrive mig til med Posten, skal jeg sørge for betalingen til hende enten strax, saavit hand kand, samt see til ved Hr. Radier eller Self, om gud sparer mig livet, at faae Remitteret Pengene til hende paa en eller anden Maade“.

Gud sparede ikke Provsten Livet ret længe, i 1752 kom her en ny Provst, han hed Friis, og han skrev i 1760 om Degnen Peder Fischer Bruun til Bispen: „Han har i 8 Aar givet mig mere at bestille end det ganske Herred“. Bruun blev følgende Aar suspenderet for resterende Pension til Vordingborg Skole. Han fik sig en anden Kone i Stedet for Marie Hvass's, hun kunde være glad, fordi hun slap, som Provst Olivarius skrev. Kone Nr. 2 hed Karen Jørgensdatter; med hende samlevede han kun et halvt Aar, da forlod hun ham og flygtede tilbage til København, hvor hun var fra, og boede siden hos en Svoger i Kastellet. I en Klage, Bruun sendte Biskoppen (1759), kalder han hende „min forløbne, afsindige Hustru, der har afhændet alle mine Ejendele for at faa noget at drikke op“.

Den 7. Januar 1763 blev Degnen efter kongeligt Reskript stillet for en Provsteret, fordi han i en Memorial, han havde indgivet, havde fremført grove, usandfærdige Beskyldninger imod sin Sognepræst, Malthe Bech og Geheimeraad Otto Thott. — Paa Herredstinget blev han d. 18. Okt. 1763 dømt som Løgner til at bøde sine 3 Mark (en vanærende Straf, man blev da „Tremarksmand“ o: en forægtelig Karl), og den 10. Jan. 1764 blev han suspenderet fra sit Embede. Ved Provsteretten dømtes han senere fra Ære og Embede, hvorfor han hemmelig ved Nattetide den 20. December 1764 flygtede fra Sørbymagle med Bohave, Børn og Husholderske. Senere er der intet erfaret om hans Skæbne.
